

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สตรีมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมาช้านาน ในอดีตบทบาทสตรีจะถูกกำหนดให้เป็นผู้ดูแลครอบครัวเท่านั้น ปัจจุบันสตรีเริ่มได้รับการยอมรับให้มีบทบาทสำคัญในสังคมมากขึ้น สตรีมีสิทธิและความเสมอภาคเท่ากับผู้ชาย มีบทบาททางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และสังคม มีภาวะผู้นำ ผู้การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สังคม และประเทศได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ผลจากการประกาศปฏิญญาสากล การประชุมนานาชาติ และอนุสัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรียกร้องสิทธิ และการสร้างความเสมอภาคให้แก่สตรีตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1940 ทำให้ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาต่างก็หันมาให้ความสนใจและจัดสรรโอกาสให้สตรีเข้าไปมีสิทธิ และบทบาท ในระบบรัฐสภา การบริหารองค์กรต่างๆ รัฐในทุกระดับ (กัสสร ลินานนท์, 2544, น. 84)

ค่านิยมของคนลาวเกี่ยวกับบทบาทสตรีเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ในอดีตนิยมให้สตรีที่แต่งงานแล้วดูแลครอบครัวไม่ให้ออกไปทำงานนอกบ้าน ปัจจุบันรัฐบาลส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทด้านเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของชาติ การทอผ้าถือเป็นเอกลักษณ์ของสตรีลาวที่บ่งบอกถึงบทบาทและความสำคัญของสตรีลาวในการวิถีชีวิตและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้สตรีลาวได้รับเกียรติเป็นนักการทูต นักธุรกิจระดับอาเซียน และนักการเมืองในตำแหน่งประธานสภาแห่งชาติในประวัติศาสตร์ครั้งยิ่งใหญ่ในการเมืองของลาว และเป็นคณะรัฐบาลถึง 2 สมัย สตรีลาวเป็นสมาชิกสภาแห่งชาติ (2560) เพิ่มขึ้นสูงกว่า 20% ประมาณ 40% ของบรรดาผู้ประกอบอาชีพกิจการรายใหม่ใน สปป.ลาว เป็นสตรี แสดงให้เห็นความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำพาการพัฒนา สปป.ลาวให้ก้าวพ้นจากความยากจน ปราบกฏการณ์ดังกล่าวเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยสหพันธ์แม่หญิงลาวที่ส่งเสริมและให้สิทธิสตรีในการพัฒนา การปกป้องสิทธิผลประโยชน์อันชอบธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ความก้าวหน้าของสตรีลาว และส่งเสริมความเสมอภาคบทบาทหญิง-ชายทุกด้านส่งเสริมให้สตรีลาวมีโอกาสเข้าร่วมในการคุ้มครองรัฐ เศรษฐกิจ สังคม และ

ส่งเสริมให้สตรีลาวมีมาตรฐานในตำแหน่งบริหารของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้สตรีลาวได้รับการพัฒนาความก้าวหน้าตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวได้ว่า สตรีลาวได้รับความเสมอภาคให้มีบทบาททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มากขึ้น

สตรีลาวมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรม สตรีลาวจะผูกพันกับการนุ่งซิ่นหรือผ้าถุง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีของสตรีลาวผู้รักษาวัฒนธรรมลาว รักความสวยงาม และรักความอดทน การนุ่งซิ่นลาวจะกำหนดให้นุ่งซิ่นที่มีลายเฉพาะสำหรับบางกิจกรรม การนุ่งซิ่นกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่รัฐบาลลาวกำหนดนโยบายการแต่งกายสตรีในพิธีการสำคัญ สตรีลาวต้องได้นุ่งซิ่นเกล้าผม ห่มผ้าสไบเฉียง ไปร่วมงานเพื่อฉลองงานวันสตรีสากลและวันแม่ รวมทั้งมีนโยบายให้การนุ่งซิ่นเป็นเครื่องแบบนักเรียน นักศึกษา และข้าราชการสตรีทุกคน บทบาทของสตรีลาวนอกจากการสืบทอดวัฒนธรรมการแต่งกายด้วยการนุ่งซิ่นในชีวิตประจำวันแล้ว สตรีลาวยังเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมลาวอีกด้วย สตรีลาวจะผูกพันกับการทอผ้ามาช้านาน ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่นต่อไป การทอผ้าถือเป็นงานหลักของสตรีลาวที่นิยมกระทำหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน เป็นของที่ระลึก ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา แลกเปลี่ยนกับสิ่งของที่จำเป็นรวมทั้งผลิตเพื่อการจำหน่าย การทอผ้าจะอย่างไรหลายในชนบท สตรีลาวในชนบทที่มีฐานะยากจนและการศึกษาต่ำจะยึดการทอผ้าเป็นอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว (ศิรินทิพย์ ผูกพัน, 2539, น. 112-113) สังคมลาวได้เปิดโอกาสให้สตรีลาวมีบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรมการแต่งกาย การทอผ้า และอาชีพ คงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวลาว จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ผ้าไหมลาวถือเป็นงานช่างฝีมือดั้งเดิมที่มีลักษณะและเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัว มีกรรมวิธีในการผลิตสิ่งถักทอชนิดต่าง ๆ ด้วยความละเอียดอ่อนวิจิตรงดงาม ทั้งด้านการเลือกใช้สีเส้นและความงดงามของลวดลายที่ประณีต แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวลาว ในมิติต่าง ๆ ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ คติความเชื่อ จารีต ประเพณี และวัฒนธรรมของคนทอผ้าไหมลาว ในมิติคุณค่าเชิงความงามของลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่าและท้องถิ่น ภาคเหนือนิยมทอผ้าซิ่นไหมหม่อน มีลวดลายสวยงาม เป็นที่นิยมของสตรีลาว ราคาแพง ภาคกลางนิยมทอผ้าฝ้ายข้อมลิ สีคราม บ่งถึงความสุขุมเยือกเย็น และหนักแน่น สีฟ้าและสีเขียวให้ความรู้สึกสบายตาและเป็นอิสระ ส่วนภาคใต้จะทอผ้าซิ่นไหมลายซิ่นหมี่ที่โดดเด่นที่สุด (ลัดสะหนี จันทะบันทง, 2554, น. 3-4, ทะวีศักดิ์ สอนสุลิน, 2552, น. 51) คุณค่าเชิงความงามของผ้าไหมลาว ก่อให้เกิดคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ผ้าไหมลาวได้รับความนิยมจากสตรีลาวและนักท่องเที่ยว และเป็นสินค้าออกสำคัญของประเทศ ตามความต้องการของประเทศญี่ปุ่น และประเทศในกลุ่มยุโรป ผ้าไหมลาวจึงเป็นภูมิปัญญาชาติที่ทรงคุณค่าเชิงความงาม และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สำหรับ สปป.ลาว ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นต่อไป

ปัจจุบันภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไหมลาวได้ถูกนำมาเชื่อมโยงกับกลไกด้านการตลาดที่เน้นอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) และการแข่งขันด้านราคาสินค้า เพิ่มปริมาณความต้องการของลูกค้าทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ อย่างต่อเนื่อง กลไกการตลาดส่งผลกระทบต่อกระบวนการผลิตผ้าไหมลาวแบบดั้งเดิม ส่วนมากมุ่งผลิตให้แก่พ่อค้าหรือนายทุนตามเงื่อนไขด้านปริมาณ ลวดลาย เส้นใย และระยะเวลา วิธีการทอผ้าไหมจากการทอมือเป็นการทอด้วยเครื่องจักร รวมทั้งการเลือกใช้เส้นใยสำเร็จรูปเข้ามาแทนที่เส้นหม่อนไหมแบบเดิม และใช้สีย้อมผ้าวิทยาศาสตร์แทนสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวนำเข้าจากต่างประเทศ อาทิ จีน อิตาลี และฝรั่งเศส ซึ่งมีราคาถูก และลดขั้นตอนในการผลิต (ไพบุลย์ ศรีสุราษฎร์, 2560, บทสัมภาษณ์) การผลิตผ้าไหมที่มุ่งผลิตเฉพาะในครอบครัวเปลี่ยนไปสู่การผลิตเป็นอุตสาหกรรม (คณะกรรมการสิทธิการส่งเสริมความก้าวหน้าของแม่หญิงลาว, 2551, อ้างถึงใน เต็งเม็ง อย่างลือชัย, 2550) สังคมลาวได้เปิดโอกาสให้สตรีมีความเสมอภาคเท่าเทียมชาย โดยเฉพาะด้านอาชีพ สตรีลาวเข้าสู่อาชีพอื่น ๆ ได้แก่ พนักงาน ลูกจ้างในหน่วยงานภาครัฐและภาคธุรกิจ นอกเหนือจากการเป็นแม่บ้าน การทำการเกษตร และการทอผ้า ส่วนผู้หญิงที่อยู่ในวัยเรียนมุ่งสู่การศึกษาที่สูงขึ้น ดังนั้นการทอผ้าไหมลาวจึงเป็นงานของสตรีในชนบท ฐานะค่อนข้างยากจน การศึกษาต่ำ ซึ่งทอผ้าไหมตามประเพณีเดิมที่เรียนรู้สืบทอดกันมาภายในครอบครัวหรือเครือญาติ (ศรีสมพร, 2554) ผ้าไหมลาวมีคุณค่าด้านศิลปหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงมายาวนาน นโยบายการเปิดประเทศ สปป.ลาว และการก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลก ภูมิปัญญาชาติด้านการทอผ้าไหมลาวนับวันจะสูญหายไป การสืบทอดภูมิปัญญาและอาชีพการทอผ้าไหมนั้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาและอาชีพการทอผ้าไหมให้คงอยู่ ให้เห็นคุณค่า ให้เกิดการเรียนรู้ และรักท้องถิ่นของตนเอง

บ้านสะฝ่าย เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ และมีชื่อเสียงด้านการทอผ้าไหมในภาคใต้ของลาวมาช้านาน หลังฤดูการทำนา สตรีบ้านสะฝ่ายจะยึดการทอผ้าไหมเป็นอาชีพเพื่อหารายได้เสริมแทบทุกครัวเรือน ปัจจุบันบ้านสะฝ่ายมีจำนวนกี่ทอผ้าด้วยมือมากที่สุดในโลก ในปี 2560 มีกี่จำนวน 858 กี่ (ประทับใจ สีงา, 2552, น. 71) สตรีลาวบ้านสะฝ่ายจะเรียนรู้กรรมวิธีการทอผ้าขึ้นจกจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าหรือญาติพี่น้องในครัวเรือน การปฏิบัติจากการลองผิดลองถูก และการสังเกต โดยไม่มีการบันทึกอย่างเป็นทางการเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของ สปป.ลาว ทำให้ความนิยมผ้าไหมทอมือลาวของบ้านสะฝ่ายลดลง สตรีลาวนิยมซื้อผ้าไหมสำเร็จและเส้นไหมจากประเทศจีน แม้ว่าเนื้อผ้าไม่นุ่มเหมือนไหมเลี้ยง มีการรวมกลุ่มหัตถกรรมสิ่งทอหลายครั้งแต่ไม่สามารถขับเคลื่อนกระบวนการผลิตและการจำหน่าย แข่งขันกับตลาดผ้าไหมจากแหล่งอื่นได้ ปัจจุบันการทอผ้าไหมลาวมีผู้สืบทอดในการทอผ้าไหมในบางชุมชนเท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุและขาดการถ่ายทอดให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ บางชุมชนเลิกอาชีพการทอ

ผ้าไหมและหันไปรับเอาการทอผ้าชนิดอื่นที่ไม่ใช่อัตลักษณ์ตามแบบดั้งเดิมของชาวลาวเข้ามาแทนที่ ส่งผลให้มรดกภูมิปัญญาเหล่านี้ใกล้สูญหาย การสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมจึงให้ความสำคัญกับบทบาทสตรีลาวในการสืบทอดให้กับคนรุ่นหลังเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาและอาชีพการทอผ้าให้คงอยู่ต่อไป

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาบทบาทสตรีในการสืบทอดการทอผ้าไหม บ้านสะผ่าย เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมสารสนเทศเกี่ยวกับภูมิปัญญาและอาชีพการทอผ้าไหม ศึกษาปัญหาของกลุ่มหัตถกรรมทอผ้าไหม และกำหนดแนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการสืบทอดและอาชีพการทอผ้าไหม บ้านสะผ่าย เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ผ่านศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าไหม การอนุรักษ์ภูมิปัญญาโดยใช้บทบาทสตรีเป็นแกนหลักในการสืบทอดกรรมวิธีและเทคนิค ตลอดจนอาชีพการทอผ้าไหมของบ้านสะผ่ายให้เกิดความยั่งยืน สืบทอดต่อคนรุ่นหลังต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 ภูมิปัญญาการทอผ้าไหม บ้านสะผ่าย เมืองชะนะสมบูน มีอะไรบ้าง

1.2.2 แนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการสืบทอดอาชีพการทอผ้าไหม บ้านสะผ่าย เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว ควรมีลักษณะใด

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหม บ้านสะผ่าย เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

1.3.2 เพื่อกำหนดแนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการสืบทอดอาชีพการทอผ้าไหม บ้านสะผ่าย เมืองชะนะสมบูน แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1.4.1 พื้นที่การวิจัย

พื้นที่การวิจัย คือ บริเวณการทอผ้าไหมบ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

1.4.2 เนื้อหาการวิจัย

เนื้อหาการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทสตรีและการสืบทอดอาชีพการทอผ้าไหม

1.4.3 ระยะเวลาการวิจัย

ระยะเวลาการวิจัย 4 เดือนตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2560 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2561 ระยะเวลาการวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าไหม บ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐ ประชาธิปไตย ประชาชนลาว

ระยะที่ 2 กำหนดแนวทางการส่งเสริมบทบาทสตรีในการสืบทอดอาชีพการทอผ้าไหม บ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

1.4.4 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.4.4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 1

1) ประชากร คือ สตรีที่ทอผ้าไหม บ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวง จำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว จำนวน 858 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง คือ สตรีที่ทอผ้าไหม บ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวง จำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว จำนวน 265 คนซึ่งได้จากการกำหนดขนาดกลุ่ม ตัวอย่างโดยตารางของ Krejcie and Morgan (1970) ที่มีความคลาดเคลื่อนทางสถิติเท่ากับ 0.05 (ระดับความเชื่อมั่น 95%) สุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling)

1.4.4.2 กลุ่มเป้าหมายในระยะที่ 2

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการทอผ้าไหม บ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling Method) รวม 20 คน

1) สตรีทอผ้าไหม ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านด้านผ้าไหม ผู้นำสตรี กลุ่ม หัตถกรรม และสตรีทอผ้าบ้านสะฝ่าย จำนวน 15 คน

2) กรรมการหมู่บ้าน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และตัวแทนกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 5 คน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1.5.1 แนวทางการส่งเสริม หมายถึง วิธีการและกิจกรรมที่สตรีลาวดำเนินการเพื่อให้มีการสืบทอดอาชีพการทอผ้าไหม บ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

1.5.2 บทบาทสตรี หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของสตรีลาวให้สอดคล้องกับสถานภาพของตนเองในอาชีพการทอผ้าไหม ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไป

1.5.3 การสืบทอดการทอผ้าไหม หมายถึง การส่งต่อภูมิปัญญาด้านอาชีพการทอผ้าไหมของลาว เป็นทอด ๆ จากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ต่อเนื่องเป็นลำดับไปในกาลข้างหน้า เพื่อให้อาชีพการทอผ้าไหมคงอยู่กับบ้านสะฝ่ายต่อไป โดยการส่งต่อภูมิปัญญาด้านกรรมวิธี และเทคนิคการทอผ้าไหม และด้านอาชีพการทอผ้า

1.5.3.1 กรรมวิธี และเทคนิคการทอผ้าไหม หมายถึง วิธีการและขั้นตอนการทอผ้าไหมที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านสะฝ่าย ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน

1.5.3.2 การเสริมสร้างอาชีพการทอผ้า หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้สตรีบ้านสะฝ่ายทอผ้าเป็นอาชีพ

1.5.4 สตรีทอผ้าไหม หมายถึง สตรีที่อาศัยในบ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก ทำการทอผ้าไหมทั้งที่ยึดเป็นอาชีพหลัก และอาชีพเสริม

1.5.5 บ้านสะฝ่าย เมืองชะนะสมบุญ หมายถึง หมู่บ้านในเขตการปกครองของ เมืองชะนะสมบุญ แขวงจำปาสัก

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.6.1 ผลของการวิจัยนี้ เป็นประโยชน์สำหรับสตรีบ้านสะฝ้าย เมืองชะนะสมบูน ตระหนักถึงความสำคัญของอาชีพการทอผ้าไหมของบ้านสะฝ้าย และส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาอาชีพการทอผ้าไหมไปสู่คนรุ่นต่อไปอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมให้อาชีพการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลักสำหรับประชาชนในบ้านสะฝ้าย ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของบ้านสะฝ้าย

1.6.2 บ้านสะฝ้าย เมืองชะนะสมบูนได้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาอาชีพการทอผ้าไหม ได้แนวทางพัฒนาให้บ้านสะฝ้ายเป็นศูนย์กลางของการผลิตและการจำหน่ายผ้าไหมลาวในเขตภาคใต้